

**Outi Tánzos, Magdolna Kovács & Ulriikka Puura (Eds.):
Multilingual Practices in Finno-Ugric Communities.**

(Helsinki–Tallinn: Printon. 2018. 328 p.)

A finnországi Helsinki Egyetem gondozásában impozáns kiadvány jelent meg 2018 közepén a finnugor közösségek többnyelvű nyelvi gyakorlatairól három oktató-kutató – Outi Tánzos, Kovács Magdolna és Ulriikka Puura – gondos szerkesztői munkájának köszönhetően. A tanulmánykötetben a bevezetésen kívül nyolc hosszabb hangvételi, empirikus kutatáson alapuló tanulmány kapott helyet. A kötetben szereplő angol nyelvű tanulmányok a Finn Akadémia és az ELTE Finnugor Tanszékének közös, *A többnyelvűség megnyilvánulásai finnugor nyelvű közösségekben/Multilingual practices in Finno-Ugric communities* című pályázatának (OTKA FNN 107793) keretében végzett kutatómunka eredményeit mutatják be.

A kutatás és a kötetben megjelent tanulmányok célja az volt, hogy hozzájáruljanak a többnyelvű nyelvi gyakorlatok, valamint a nyelv váltás és a nyelvcsere mintázatainak tudományos megértéséhez. Az élő nyelvhasználat különböző kontextusait és módjait veszik górcső alá a kutatók: a nyelvek találkozásait, egymásra hatását vizsgálják a mai nyelvhasználatban.

A szerkesztők nem mindennapi módon kezdik a bevezető fejezetet: egy többnyelvű (angol és orosz) elemeket tartalmazó udmurt bázis- vagy mátrixnyelvi rapszöveggel. A szöveg angol nyelvű fordításával azonnal érzékeltetik, hogy a finnugor nyelvekre elsősorban nem mint veszélyeztetett, kihalóban lévő nyelvekre tekintenek, hanem olyan élő, vagy akár éledő, de mindenképpen folyamatosan változó nyelvi erőforrásokra, amelyek nemcsak az idősebb generáció szóbeliségében, hanem például a popkultúrában is jelen vannak a mai napig. Kétséggkívül igaz azonban – és ezt a szerkesztők is hangsúlyozzák – ,hogy a kisebb finnugor közösségek az elmúlt évtizedekben mélyreható változásokon mentek keresztül, és bár globális viszonylatban sem ritka jelenség a nyelvi hálózatok lemorzsolódása, de a finnugor nyelvek vonatkozásában még inkább felgyorsultak ezek a folyamatok. A nyelvcserefolyamatok háttérében szociális, kulturális, gazdasági és politikai okok állnak. Az utóbbi évtizedekben, a Szovjetunió megszűnése után a növekvő migrációs mutatók, a társadalmi és gazdasági mobilitás faktorai szintén a hagyományos nyelvhatárok gyengülését, felbomlását eredményezték egyes finnugor közösségekben. A mindennapi nyelvi gyakorlatokban a kétnyelvűség, többnyelvűség helyét lassan átveszi a többségi nyelv dominanciája, vagy gyakran a kizárólagos egynyelvűség a többség nyelvén, azaz a teljes nyelvcsere.

A nyelvi változás folyamatában és a nyelvcsere stációjában jelentkező nyelvi jelenségekre mint multilingvális/multilingvis nyelvi gyakorlatokra tekintenek a szerzők. A tanulmányokban kiemelt hangsúlyt kap a kódváltás jelenségének elemzése, de nem csupán grammatikai szinten, hanem többféle aspektus kombinálásával. Néhány tanulmányban hangsúlyosabban a kódváltások

pragmatikai okainak, kommunikációs céljainak és következményeinek feltárására törekszenek a szerzők.

A finnugor népek több évszázada többnyelvű környezetben élnek, a nyelvészeti, nyelvléíró és nyelvtörténeti kutatások mondhatjuk, hogy nagy múltra tekintenek vissza, azonban a közelmúltig kevés nyelvész érdeklődött a multilingvis nyelvi gyakorlatok sokféleségének, és a nyelvekre és beszélőikre gyakorolt hatások szociolingvisztikai aspektusú leírása iránt, és jelenleg is jelentős hiányosságok vannak ezen a területen.

A könyv összegzi a többnyelvűségi jelenségek tekintetében kurrens kutatási problémákat a beszélő attitűdjeit bemutató tanulmányoktól és a nyelvi ideológiáktól kezdve a multilingvis nyelvi gyakorlatok grammatikai és szemantikai tényezőinek feltárásáig. A szerkesztők célja olyan esettanulmányok összegyűjtése volt, amelyek jól reprezentálják a finnugor nyelvek többnyelvű nyelvi gyakorlatainak diverzitását, mindemellett pedig arra törekedtek, hogy az empirikus vizsgálatok bemutatásával kicsit ellensúlyozzák az indoeurópai fókuszú kódváltáskutatások felülreprezentáltságát.

A finnugor nyelvek többféle nyelvpolitikai státuszban, különféle kontaktus-szituációkban léteznek. Néhány tanulmány azokat a kontaktus-szituációkat tárgyalja, ahol a finnugor nyelv államnyelvi státuszban (észt, finn és magyar) kerül kapcsolatba a kisebbség (őshonos kisebbség vagy bevándorló közösség) nyelvével, vagy a környező országok hivatalos nyelveivel. Más tanulmányok pedig a veszélyeztetett kisebbségi helyzetű, és gyakran a tradicionális vidéki életmódhoz köthető finnugor nyelvek (vepsze, udmurt) érintkezéseit elemzik. Tehát a nyelvi kontaktusok és a többnyelvűség eltérő módozataival és motivációival találkozhatunk a finnugor nyelvek esetében, a szerzők azonban törekedtek arra, hogy a nyelvhasználat és a nyelvi gyakorlatok azonosságaira is felhívják a figyelmet: a közösségépítésre/hálózatépítésre, a kommunikációs újításokra, de a nyelvmentésre is. Egyes tanulmányok kis közösségekben vagy akár egy család nyelvhasználatán keresztül mutatják be a multilingvis nyelvi gyakorlatokat, míg mások a makroközösségek szintjén térnek ki a nyelvi ideológiák, a nyelvpolitika, és a nyelvi tervezés kérdéseire.

Több tanulmány kombinálja az elemzési szempontokat, mint például a kötet első hosszabb hangvételi tanulmányában Kovács Magdolna (PhD, Helsinkii Egyetem) és Janurik Boglárka (PhD, Hamburgi Egyetem). A szerzők a kódváltás grammatikai és bizonyos szempontú szociolingvisztikai aspektusait vizsgálták a finnugor nyelvekben. Arra a megállapításra jutottak, hogy a bevett grammatikai szempontú kódváltás-modellek nem alkalmazhatóak változtatások nélkül a finnugor nyelvekre, valamint azt is megpróbálták kideríteni, hogy a nyelvi kapcsolatok, a nyelvi szituáció és a nyelvek strukturális különbségei implikálnak-e valamiféle törvényszerűséget abban, hogy milyen kódváltás-típusok vannak jelen a finnugor nyelvi kontaktusokban. Rámutatnak arra, hogy a

szociolingvisztikai szituációt és a nyelvi változásokat figyelembe vevő modellek alkalmasabbak a vizsgálatokra.

Horváth Laura (Eötvös Loránd Tudományegyetem) az orosz igei jelentések udmurt mátrixmondatokba való beemelésével foglalkozik, és ezek nyelvi megoldásait elemzi Udmurtiában 2015-ben készített interjúk, valamint blogszövegek nyelvi adatai alapján. Svetlana Edygarova (PhD, Helsinki Egyetem) szintén az orosz nyelvnek az udmurtragyakorolt hatását vizsgálja fordítási tesztek szövegkorpuszán. A hangsúlyosan grammatikai elemzés kitér egy szociolingvisztikai aspektusra is: az, hogy a beszélők hol lépik át a nyelvi határokat, hol következnek be interferenciajelenségek a mondatban, az nagyban függ a beszélők nyelvi háttérétől.

Érdekes helyzet áll elő akkor, amikor két szomszédos államnyelvi státuszú finnugor nyelv kerül egymással kölcsönhatásba. Ez a helyzet az észti és a finn nyelv esetében. Az utóbbi években e két állam közötti szabadabb mozgás és a turizmus hatására az észti és a finn nyelv egymásra hatása felélénkült. Maria Frick (PhD, Oulu Egyetem) és Riho Grünthal (PhD, Helsinki Egyetem), valamint Kristiina Praakli (PhD, Helsinki Egyetem) rávilágít arra is, hogy ez a nyelvi közeledés és kölcsönhatás épp ellentétes a történelem folyamán tervezetten végzett diverzifikációs folyamatokkal. A szociopolitikai, történelmi bevezető után az észti–finn kontaktus bemutatására számos példát hoznak: a lexikai kölcsönzések, a kódváltások, a struktúrák és a nyelvi funkciók terén.

A kötet második felében lévő tanulmányok inkább szociolingvisztikai aspektusú elemzések. Janurik Boglárka (PhD, Hamburgi Egyetem) tanulmányában erza-orosz beszélők kódváltási típusait elemzi a Vajgel Rádióban elhangzott félig-strukturált interjúk alapján. Egyrészt azt vizsgálta a kutató, hogy milyen kódváltástípusok jelennek meg az interakciókban, másrészt pedig azt, hogy a riporterek hogyan viszonyulnak a kódváltásos beszédhez, mennyire javítják azt. Arra a következtetésre jutott, hogy a riporterek nem javítják gyakrabban a gyakori kódváltókat, és nem preferálják kifejezetten az egynyelvű megnyilatkozásokat, mint ahogyan azt feltételezte a kutatás tervezésekor.

Pachné Heltai Borbála (PhD, MTA Nyelvtudományi Intézet) tanulmánya a gőzgombóc-fesztiváljáról is híres, nyelvileg sokszínű településen, a magyarországi Geresdlakon élők nyelvi gyakorlatait és nyelvi tájképét mutatja be sok fotóval és példaanyaggal. A korábban német nemzetiségűek lakta településen ma már főleg a magyar a domináns nyelv a nyelvcserefolyamatok miatt, azonban az utóbbi években nagy számban finnek és németek vásároltak itt házakat, és telepedtek le a faluban. A turizmusnak és a szezonális migrációnak köszönhetően a település egy nyelvileg sokszínű, nyelvváltozatokban is gazdag (helyi német nyelvjárás, betelepülő németek nyelvváltozatai és az iskolában oktatott Hochdeutsch), valamint a nyelvek és nyelvtípusok (magyar–finn–német) közötti érintkezések terén is rendkívül izgalmas kutatási terület. A kutató rávilágít arra, hogy az új nyelvi kontextus (nemcsak a fizikai térben, hanem a digitális térben is)

új nyelvi gyakorlatokat alakít ki, a nyelvváltozatok új funkciókat tölthetnek be a nyelvhasználók értelmezési keretétől függően – például adott nyelvváltozat használata autentikussá tehet egy kulturális programot –, s ez újabb kérdéseket inspirálhat a közösségben az identitásról, a nyelvről és a kultúráról.

Ulriikka Puura (MA, Helsinki Egyetem) esettanulmányában két vepsze beszélő (anya és fia) idiolektusát vizsgálta a nyelvválasztás, a nyelvélénkítés, és a standardizáció kontextusában. A kutató kitért a vepsze nyelv utóbbi évszázadban bekövetkezett presztízsváltozására a mindennapi életben és az írott nyelvhasználatban. Elemzésében bemutatja azokat a nyelvi ideológiákat, amelyek megjelennek egy nyelvi szituációban a vepsze használatakor, valamint azt is, mit jelent vepszének lenni egy diskurzusban.

A kötet záró tanulmánya Outi Tánzos (MA, Helsinki Egyetem) tollából született. A kutató a kódváltásra adott reakciókkal foglalkozik karéliei nyelvi aktivistákkal és nyelvi munkásokkal folytatott szociolingvisztikai interjúk során. Rámutat a különböző korcsoportok közötti különbségekre a többnyelvű erőforrások használatával kapcsolatban, és ezek okait a nyelvi ideológiai háttérükben keresi.

A tanulmányok elején angol nyelvű, a végén magyar, orosz, észt, finn vagy épp udmurt nyelven olvashatunk összefoglalót.

A kötet tanulmányai nem csak a finnugor nyelvek szakértőinek, kutatóinak érdeklődésére tarthatnak számot, hanem a magyar olvasóéra is, hiszen a magyar mint finnugor nyelv több indoeurópai, főleg szláv nyelvvel áll kontaktusban, s nem csak többségi, hanem kisebbségi nyelvpolitikai helyzetben is; a kétnyelvűség, a nyelvi változások és interferenciajelenségek pedig szerves részei a határon túli magyarság mindennapi nyelvi gyakorlatainak is.

MÁRKU ANITA PHD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
anita.marku22@gmail.com